

AZ ORSZÁGOS KÖZOKTATÁSI TANÁCS TANTERVI MUNKÁLATAI A XIX. SZÁZADBAN

Vass Vilmos

Centenárium Általános és Szakiskola, Budapest

Az Országos Közoktatási Tanács működésének átszervezése (1891–1896)

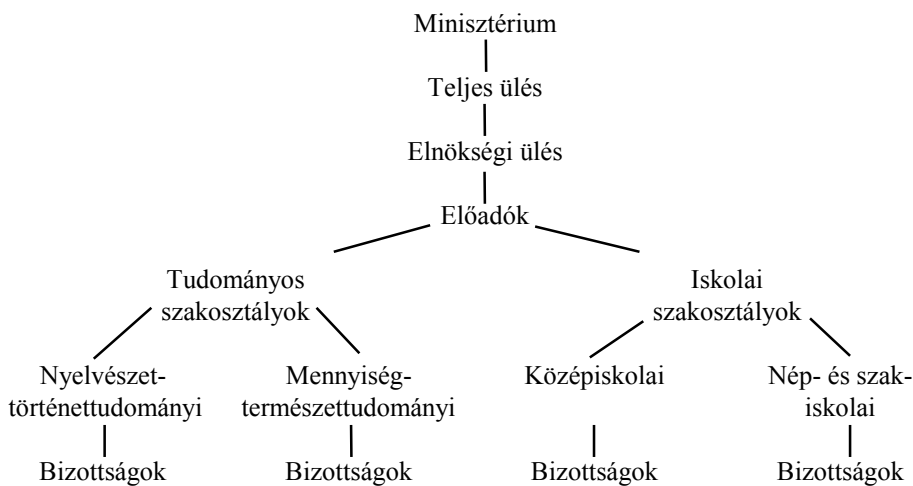
Az 1867-es kiegyezést követő gazdasági, politikai és kulturális változások közepette 1872-ben megalakult az Országos Közoktatási Tanács. Működésének első időszakában (1872–1891) a testület ügyrendje, szervezeti felépítése és feladatköre többször módosult. A korszak legmaradandóbb teljesítményét a tantervek készítésében, véleményezésében, korrekciójában végzett munkája során aratta. A tankönyv- és taneszközbírálatok során a tanács számos konfliktusba keveredett, ami működési mechanizmusára is befolyással volt (*Felkai, 1992; Mann, 1992; Vass, 1996*).

Az 1880-as évek végén a kultuszminisztérium és a tanácstagok egyszerre jutottak el a testület újjászervezésének gondolatához. Amíg az 1888-ban miniszteri székbe jutó *gróf Csáky Albin* teljes strukturális reformelképzelésekkel állt elő, addig a testület főleg pénzügyi vonalon képzelte el az átalakítást. Az nyilvánvaló volt, hogy a tankönyvbírálatok esetleges megszüntetésével több idő juthat más ügyek (pl. tantervek) alaposabb kidolgozására, a tanács váltakozó tagjait jobban be lehet vonni ezekbe a munkákba. A reorganizáció másik színtere mai divatos szóval élve a testület „imázsának” a kidolgozása lett volna, a tanácsülésekről szóló állandó sajtóhírek, tájékoztató jelentések formájában. A minisztérium 1890-ben még csak a tanács új szabályzatának kidolgozásáig jutott el. Az 1890-es év más szempontból is átmeneti szakasz volt a testület életében, hiszen az elhunyt *Sztoczek József* helyett ideiglenesen *Hajnik Imrét* nevezték ki, aki igyekezett a tanácsot továbbra is a korábbi színvonalon irányítani.

1891. április 14-én az újjászervezett tanács megtartotta első ülését, ahol a megjelent vallás- és közoktatásügyi miniszter, *gróf Csáky Albin* megnyitó beszédében továbbra is hangsúlyozta az Országos Közoktatási Tanács mint testület fontosságát, eddigi hiányosságait a struktúra fogyatékoságával igyekezett magyarázni. Meggyőződésének adott hangot, hogy „a tanács munkássága a fejlődés törvényei szerint helyes irányba fog jutni”, ezt a bővebb hatáskörrel magyarázta (új tanügyi intézkedések, közoktatásügyi reformok). Biztosította a testületet a minisztérium bizalmáról és kinevezte ügyvezető alelnöknek *Heinrich Gábort*, aki beszédében méltatta a tanács két évtizedes tevékenységét és a fel-

merült problémák fő okának ő is a „célszerűtlen szerkezetet” jelölte meg. A szervezeti reform célja: „a tudományos jellegű kérdéseknél a szakszerű tárgyalást biztosítani és egyúttal lehetővé tenni azt, hogy az egyes iskolák sajátos igényei és érdekei kellő, az eddiginél nagyobb érvényt szerezhessenek.” Ugyanakkor azonban bírálta is a mostani állapotokat, mely szerint az ország nem rendelkezik színvonalas tanügyi közvéleménnyel, a társadalom olyan feladatokat is elvár a magyar iskolarendszertől, melyek megoldására az nem képes. Ebben a helyzetben nyilvánvaló lehetőségnek tekintette, hogy az Országos Közoktatási Tanács egyik fontos feladatának tekintse ezen „egészséges és tekintélyes tanügyi közvélemény” létrehozását, hogy „maga is közvetlenül szerzett tapasztalatai alapján, a mutatkozó bajok orvoslására és a fölismert hézagok betöltésére kezdeményező munkásságot kifejtse.”¹

Az ünnepélyes megnyitó beszédek után sor került a tagok szakosztályokba sorolásának ismertetésére, a külső bírálók névsorának felolvasására és az ügyrendi javaslat beterjesztésére. Ezzel az újjászerveződés folyamata lezárult, az új működési keretek kialakultak (ld. 1. ábra).

1. ábra

Az Országos Közoktatási Tanács működési mechanizmusa (1891–1896)

Visszatértek a szakosztályi modellekhez, ami a felmerült problémák szakszerűbb, tudományosabb tárgyalását igyekezett biztosítani, azzal a kiegészítéssel, hogy a korábbi beosztást egy kettős struktúra (tudományos és iskolai) váltotta fel, ami az ügyek egyértelmű kezelését is lehetővé tette. A beérkezett feladatok túltárgyalásának a veszélyét igyekeztek azzal csökkenteni, hogy ennek a kettős ügyvitelnek két előadója volt, akik az elnöki ülésen számoltak be a szakosztályokban történtekről, így az ügymenetel lényege-

¹ Jegyzőkönyv az OKT 1891. április 14-i összes üléséről (OPKM: Az OKT jegyzőkönyvei 1872)

sen felgyorsulhatott és lerövidült. *Fináczy Ernő* képviselte azokat a javaslatokat, melyeket a nyelvészet-történettudományi tudományos szakosztályban hoztak a tisztelt tanács-tagok, míg *Suppán Vilmos* volt az előadója a mennyiség-természettudományi tudományos és a nép- és szakiskolai iskolai szakosztályokban folyó munkának. Innen a kapcsolat a minisztériummal, a fel- és leiratok menete már a régi szisztéma szerint alakult. A testület továbbra is kiemelt feladatának tekintette az egyes tantervek véleményezését, korrekcióját és a helyi tantervek engedélyezési javaslatát.

Állami tantervek

A tanács állami tantervi munkálatai átfogóvá váltak. Az 1877-ben megjelentetett, 28 éven át használatban lévő népiskolai tanterv már az 1880-as években is több, kisebb-nagyobb módosításon ment keresztül. Az igazi probléma a tanterv körül azonban az 1890-ben megtartott IV. egyetemes tanítógyűlésen fogalmazódott meg, amit hamarosan az Országos Közoktatási Tanács felterjesztése is követett, mely szerint az egyes népoktatási intézetek tanterve közötti kapcsolat hiánya, vagy hézagos tanterve mutatkozott legfontosabb indokként a népiskolai tantervrevízió számára (*Regős János*, 1970). Ennek megfelelően az átalakulás után nagyon gyorsan már az 1891. május 22-én megtartott elnökségi ülésen *Suppán Vilmos* előadó javaslatot tett a népiskolai tanterv felülvizsgálatára, ami az érdemi munka kezdetét jelentette. A következő év szeptember 30-i elnökségi ülésen betervezte az első tantervi változatot „sokszorosítás és szakosztályi megtárgyalás végett”. Ezután a szakosztály az osztatlan népiskola tantervén dolgozó bizottság kiegészítését indítványozta, melyet az elnökség elfogadott. Végül a népiskolai tanterv módosított szövegezése az 1895. június 4-i elnökségi ülésen olvastatt fel, és október 1-ig döntött a testület a munka felől.²

Ezzel a feladattal párhuzamosan az 1891. október 16-án megtartott elnökségi ülésen *Suppán Vilmos* előadó beszámolt a kereskedelmi miniszter azon leiratáról, amely felkérte a tanácsot a kereskedelmi iskolák tantervjavaslatán teendő módosításokra. Az elnökség a népiskolai szakosztályokhoz küldte le az ügyet. Ezt megelőzően már történtek bizottsági tárgyalások a kereskedelmi iskolák tanterve és rendfenntartása tárgyában. Az 1891. október 17-én született bizottsági jegyzőkönyv adatai szerint már az elnökségi ülés előtt szeptember 30-án 15 órakor a budapesti kereskedelmi akadémián megalakult egy bizottság *Ghyczy Gábor* elnökletével *Suppán Vilmos* előadó a tanács képviselőjében, *Fillinger Károly*, *Lengyel Sándor*, *Néry László* és *Demeczky Mihály* részvételével.

A meghívott szakemberek miután szembesítették a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1891. évi 26.637 szám alatti leiratát a kereskedelemügyi miniszter javaslataival, hozzáfekedtek a módosított tantervjavaslat részletes, tematikus tárgyalásához. Az algebrai rész, majd a többi egység folyamatos áttekintése után az 1892. április 12-i elnökségi ülésen *Suppán Vilmos* előadó már ismertette a bizottság munkálatainak az eredményét. Az anyagot egy különvéleménnyel (*Lengyel Sándor* bizottsági tag) a teljes ülés elé terjesz-

² Jegyzőkönyvek az OKT elnökségi üléseiről (1891. máj. 22., 1892. szept. 30., nov. 11., dec.2., 1895. jún. 4.)

tették. A népiskolai tantervhez hasonlóan a követelmények szintje körül bontakozott ki a legnagyobb vita a minisztérium és a tanács között. Az egyik fél a túlterheltségre hivatkozva csökkenteni kívánta az óraszámot, ezzel együtt a főbb tematikus egységek tananyagát, míg a másik fél sem általános műveltségi, sem a szaktárgyak tananyagát nem tartotta csökkenthetőnek színvonalasítás nélkül.

Ennek ellenére a beérkezett javaslat továbbra is a hároméves képzés tervét tartalmazta. A négy évre kiterjesztendő tanfolyam javaslata mind a tanács mind a vallás- és közoktatásügyi, mind a kereskedelemügyi miniszter részéről komoly ellenérzésekbe ütközött. Ezek után a bizottság kidolgozta mind a három-, mind a négyosztályú kereskedelmi iskola tantervét, abból a megfontolásból is, hogy a polgári iskolák tanterveihez igazodjék, hiszen nem célszerű, hogy a polgári iskolákkal kapcsolatos kereskedelmi iskolák más tanterv és óraterv alapján működjenek, mint az önálló hasonló típusú iskolák. Végezetül döntött a testület az elnevezésről, mely szerint „a háromosztályú intézetek ezentúl is a kereskedelmi középiskola, a négyosztályúak ellenében kereskedelmi akadémia címet viseljenek”.

Maga a beterjesztett tanterv magán viselte az előző korok, főként a gimnáziumi és népiskolai állami dokumentumok tapasztalatait. Mind a háromosztályú kereskedelmi középiskolák, mind a négyosztályú kereskedelmi akadémiák számára egy igen részletes tematikai tervezetet dolgoztak ki tantárgyfelosztással, évfolyamra lebontott tananyaggal, melyet pontos óraterv egészített ki (1. táblázat).

1. táblázat. A kereskedelmi középiskolák és akadémiák tantervének órabeosztása: heti órák száma az egyes osztályokban

sor	Tantárgy	Közép I.	Kereskedelmi II.	Iskola III.	Összesen	Akadémia IV.	Főösszeg
	A.						
	Ált. tantárgyak						
1.	Hit- és erkölcsstan	1	1	1	3	–	3
2.	Magyar nyelv	3	3	3	9	2	11
3.	Német nyelv	4	4	3	11	3	14
4.	Francia v. angol nyelv	3	3	3	9	3	12
5.	Földrajz	2	2	2	6	2	8
6.	Történelem	2	2	2	6	–	6
7.	Mennyiségtan	2	2	2	6	3	9
8.	Vegytan	3	–	–	3	–	3
9.	Természetan	2	–	–	2	–	2
10.	Szépírás	1	1	–	2	–	2

1. táblázat folytatása

sor	Tantárgy	Közép I.	Kereskedelmi II.	Iskola III.	Összesen	Akadémia IV.	Főösszeg
	B. Szakszerű tan- tárgyak						
11.	Kereskedelmi számtan	3	3	3	9	2	11
12.	Könyvviteltan	–	3	3	6	2	8
13.	Kereskedelmi ismeretek	2	–	–	2	–	2
14.	Kereskedelmi levelezés	1	1	1	3	2	5
15.	Irodai munkálatok	1	1	1	3	2	5
16.	Áruismeret kapcsolatban iparműtannal	–	2	2	4	3	7
17.	Váltó és kereskedelmi jog	–	2	2	4	3	7
18.	Nemzetgazdaságtan	–	–	2	2	3	5
19.	Kereskedelem története	–	–	2	2	3	5
	Összesen	30	30	30	90	30	120
	C.Torna	2	2	2	6	2	8
	D. Rendkívüli tárgyak						
1.	Angol, olasz, román, szerb	–	–	–	–	–	–
2.	Vegytani és technológiai gyak.	–	–	–	–	–	–
3.	Gyorsírás (magyar, német)	1	1	1	3	1	4

A döntéseknek megfelelő tantervi korrekcióról szóló iratokat folyó év szeptember 30-án kapta meg *Suppán Vilmos* előadó, aki az október 7-i elnökségi ülésen *Kármán Mór* tanácsstag jelenlétében mutatta be a módosított tantervi javaslatot, „mely felöleli a közoktatásügyi valamint a kereskedelmi miniszterek követeléseit a három éves tanfolyamban”. Az elnökség abban az esetben tartotta felterjesztendőnek az anyagot, ha a minisztérium nem kíván ismételt teljes ülést az ügyben. A módosítás nélkül elfogadott tantervi elképzelést végül az október 21-én megtartott elnökségi ülés után terjesztették fel a minisztérium számára elfogadás végett.³

A népiskolai tanterv korrekciója és a kereskedelmi iskolák tantervének kidolgozása mellett szinte eltörpültek az 1891-ben megtárgyalt vagy megkezdett további, így a kisdédóvóképzők és az ipariskolák tantervének ügyében meghozott javaslatok. Az 1891. december 15-én megtartott teljes ülésen *Suppán Vilmos* előadó ismertette a kisdédóvóképzők tanterve ügyében tett bizottsági javaslatokat, melyet a beható vita során a tanács csekély módosításokkal (magyar nyelv, földrajz) minisztériumi felterjesztésre méltónak elfogadott. Ezt a folyamatot bővítették ki az 1893-as óvóképezdei tanfolyam tantervi munkálatai, melyeket nem kisebb személyiség, mint *Kármán Mór* irányított.⁴ Az 1891. május 22-én megtartott elnökségi ülésen pedig *Suppán Vilmos* javaslatot tett az alsófokú ipariskola módosítása ügyében, ezért a testület bizottságot nevezett ki, amely 1892. január 25-én újabb megerősítést nyert, így a munka megkezdődhetett.⁵

Az 1891–92-ben lezárult nagy tantervi munkálatok után (népiskolai, kereskedelmi) már az 1892. év végén újabb nagy fába vágta a fejszéjét az Országos Közoktatási Tanács. Megérkezett az a minisztériumi leirat, mely egy tanítóképezdei tanterv kidolgozására szólította fel a testületet. A munka nagyságának megfelelően az 1892. december 16-án megszervezett bizottságba a tanács részéről a korábbi évek tapasztalt, kitűnő szakmai ismerettel rendelkező tagjai kaptak jelölést, mint például *Kármán Mór*, *Gyertyánffy István*, *Sebestyén Gyula*, *Suppán Vilmos*. A bizottság munkájában az sem okozott zökkenőt, hogy az elnökéül kijelölt tanácsstag, *Gyertyánffy István* az 1893. január 20-i elnökségi ülésen lemondott, mert a helyébe kinevezett *Kármán Mór* vezetésével a tagok folytatták a megkezdett tantervi javaslatok kidolgozását. Már ebben az évben június 26-ára egy kész tantervvel álltak elő a „szakférfiak”, melyet a tanács véleményezésre több vidéki intézménynek is megküldött, a többi tanácsstag pedig szintén sokszorosítva megkapta részletes megvitatás végett az első változatot. A korrekciós javaslatok kézhezvétele után az állami tanítóképző intézetek új, második változatban lévő tantervének kidolgozására kinevezett, javarészt a régi tagokból álló bizottság még december folyamán megtartotta összejöveleiteit. Ezeken a gyűléseken megtárgyalták a vidéki tanári testületek részéről beérkezett módosító indítványokat, melyek közül a bizottság több javaslatot is igyekezett beépíteni az új tantervi változatba. Az így átdolgozott tantervet *Suppán Vilmos* terjesztette be a bizottság elé december 15-én, ahol elhatározták, hogy a dokumentumot mindkét nagy szakosztály szakemberei megtárgyalják és így kerül majd a teljes ülés elé.

³ Jegyzőkönyvek az OKT elnökségi és teljes üléseiről (1891. okt. 16–17., 1892. febr. 5., ápr. 12., máj. 10., szept. 30., okt. 7., dec. 2.)

⁴ Jegyzőkönyvek az OKT elnökségi és teljes üléseiről (1891. dec. 15., 1893. dec. 9., dec. 15.)

⁵ Jegyzőkönyvek az OKT elnökségi üléseiről (1891. máj. 22., 1892. jan. 25.)

Az 1894. február 6-án megtartott philológiai (nyelvészet-történettudományi) szakosztály ülésén a képezdei tanterv humán óráinak a tárgyalása történt meg, ahol is az egyes tárgyak tematikájának és óratervének kisebb mértékű módosítására került sor. Az így átdolgozott, immár harmadik változatot az 1894. március 31-én tartott elnökségi ülésen ismertette *Suppán Vilmos* előadó. A hagyományoknak megfelelően ezt az újabb változatot is kiküldték a tanácstagoknak a teljes ülés tárgyalása előtt sokszorosítva. Az április 16-i teljes ülésen *Fehér Ipoly* elnök felelevenítette a megjelenteknek az eddigi három változat előtörténetét, majd *Suppán Vilmos* terjesztette elő a tantervjavaslatot. A teljes ülés elvetette a vidéki tanári testületek részéről beérkezett módosító indítványokat. Hasznosnak tartotta azt, hogy a képezdei tanterv elkészülte után a hozzátartozó Utasítások elkészítésével is a minisztérium részéről az Országos Közoktatási Tanács bizassék meg. A negyedik javaslat elkészítésekor *Suppán Vilmos* főleg a földrajzi tematika véglegesítése miatt egy újabb bizottság kiküldését javasolta. Ennek a május 2-án megtartott elnökségi ülésen hangot is adott, melyhez a testület hozzájárult. Végül az elkészült negyedik változat felterjesztése az 1895. június 11-én tartott nagy tanácsülésen történt meg.

Mi ennek az elhúzódásnak az oka? Az 1894-es év végén sötét felhők gyülekeztek a tanács feje fölött, hiszen a december 14-i teljes ülésre megérkezett a közoktatásügyi miniszter 61.341/1894 számú rendelete, „mely a tanácsnak a mostani szervezet szerinti működését a folyó hó végeztével beszünteti.”

Ez a rendelkezés teljes megdöbbenést keltett a tagok körében, hiszen a tanács megszüntetésének még csak az előszele sem érintette a megkezdett folyamatokat. Az elkésredés hatására a tagok nem is dolgoztak ki az új szervezetre javaslatot, hagyták pörögni az eseményeket. A következő év január 25-i elnökségi ülésén aztán érkezett egy újabb miniszteri leirat, mely arra bízta a testületet, hogy újból kezdje meg munkáját.

Ez az intermezzo azonban egyáltalán nem tett jót a tanítóképezdei tanterv bevezetésének. A folyamat illetően való elhúzódása miatt a budapesti I. és VI. kerületi tanítóképezdei és a polgári iskolai tanárok képzéséről szóló tanterv is megérkezett a tanács elé. A tanács lelkiismeretére legyen mondva, hogy bár minden bizonnyal keserű szájjal, de mindkét dokumentumot igyekeztek legjobb tudásuk szerint megtárgyalni, növelve ezzel a testület 1894 végén alaposan megtépázott tekintélyét. Aztán az 1895. február 15-én megtartott elnökségi ülésre már leérkezett a várva-várt miniszteri leirat a tanító- és tanítónőképezdek tantervi utasításainak az elkészítésére vonatkozóan. Az elkészült munkákat az 1895. június 11-én megtartott nagy tanácsülésen fogadták el és terjesztették fel.⁶

A nevelőnőképezdei tantervről szóló minisztériumi leirat az 1893. október 6-án megtartott elnökségi ülésre érkezett meg és a november 24-i ülésen *Finánczy Ernő* előadó az elkészült tantervi változatot be is terjesztette az elnökség elé, azzal a kéréssel, hogy a tanterv német és francia tananyagról szóló részét az alelnök és *Hofer Károly* tanácstag alaposan vizsgálják át. Csak ezek után, az 1894. március 9-én megtartott elnökségi ülésen állították fel a nevelőnőképző intézet tantervének bizottsági tárgyalása végett

⁶ Jegyzőkönyvek az OKT elnökségi és teljes üléseiről (1892. dec. 16., 1893. jan. 20., jún. 26., dec. 5–6., dec. 15., dec. 20–22., 1894. febr. 6., márc. 31., ápr. 16., máj. 2., júl. 2., 1895. jan. 25., febr. 5., ápr. 19., 26., jún. 11., szept. 13., 1896. jan. 8.)

kiküldött testületet, melyet javarészt a már korábban megismert tantervi szakemberek alkottak (*Kármán Mór, Sebestyén Gyula, Suppán Vilmos*). A röpke három hét alatt elkészített bizottsági tantervi változatot *Finánczy Ernő* a március 31-i elnökségi ülésen terjesztette be, ahol az elnökség hozzájárult a javaslatokhoz, így a teljes ülés elé kerülhetett a dokumentum, majd a minisztériumhoz jóváhagyás és engedélyeztetés végett. A tanács 1894. év végi válságához kapcsolódóan itt is megjelent egy helyi tantervi javaslat, (a II. kerületi nevelőképezde tanterve), melyet az 1894. december 28-án tartott elnökségi ülésen *Finánczy Ernő* jelentése alapján a testület elfogadott.⁷

Az 1891–95 közötti állami általános jellegű tantervmódosítási és készítési folyamatokról megállapítható, hogy nagyságrendileg az 1874–1891 közötti korszakhoz hasonló fajsúlyú feladatokat kapott a tanács a minisztériumtól, melynek továbbra is legjobb tudása szerint igyekezett eleget tenni. A több évig tartó folyamatok az alapos, többször is módosított tantervi változatok egész sorozatát jelentették, többször külső szakértők véleményei alapján. Sajnos ez a lelkes, néhol igen aprólékos munka 1894 végén, a tanács feloszlásáról szóló miniszteri leirattal megtorpant és a népiskolai és középiskolai tantervek és a tanítóképezdei Utasítások kidolgozásának és a tantervek befejezésének a feladata a következő korszak szakembereire maradt.

Iskolai tantervek

Iskolai általános tantervek

Az érvényben lévő gimnáziumi és kereskedelmi állami tantervekhez a helyi sajátosságokat fokozottan figyelembe vevő helyi tantervek fogalmazódtak meg, melyeket módosítás és engedélyezés végett be is terjesztettek az intézmények az Országos Közoktatási Tanács elé. A készülő vagy módosított állami tantervi folyamatok (népiskolai, kereskedelmi, tanítóképezdei) természetesen a helyi intézmények alkotó pedagógusait sem hagyták hidegen. Több intézmény meg sem várva ezen dokumentumok minisztériumi jóváhagyását már a munkálatok kellős közepén beterjesztette a tanács elé saját, helyi tantervi elképzelését. Így a tanítóképezdei tanterv tárgyalása közben az 1893. június 6-án megtartott elnökségi ülésen *Suppán Vilmos* már ismertette az aradi görögkeleti román tannyelvű tanítóképezde tantervét. A testület az érvényben lévő állami tanterv minimumát figyelembe véve „jóváhagyólag tudomásul vette” a befejezett dokumentumot, mivel az a törvény értelmében meghatározott állami tantervi minimumnak megfelelt.⁸ Az aradi görögkeleti román nyelvű tanítóképezde helyi tantervének jóváhagyása után pár hónappal megérkezett a testület elé a nagyszombati görögkeleti román képezde tanterve. *Suppán Vilmos* a november 24-i elnökségi ülésen terjesztette elő a nagyszombati elképzelést, „mely az állami tantervnek minimumát sem foglalja magában”, ezért annak pótolását sürgeti.⁹

⁷ Jegyzőkönyvek az OKT elnökségi üléseiről (1893. okt. 6., nov. 24., 1894. márc. 9., márc. 31., dec. 28.)

⁸ Jegyzőkönyv az OKT 1893. nov. 24-én tartott elnökségi üléséről

⁹ Jegyzőkönyv az OKT 1893. nov. 24-én tartott elnökségi üléséről

A két román (aradi, nagyszebeni) tanítóképezde helyi tantervének elfogadása körüli tárgyalások megmutatták a tanács szakszerűségét, hiszen a román kollégáktól is megkövetelt törvény által meghatározott állami tantervi minimum mérce volt a „szakférfiak” számára. Ennek megfelelően találta a tanács jóváhagyhatónak az aradi, és utasította korrekcióra a nagyszebeni helyi tantervi javaslatot. A kereskedelmi iskolák tantervjavaslatának megtárgyalása után az 1895. október 11-i elnökségi ülésen *Suppán Vilmos* terjesztette a tagok elé a fiumei felső kereskedelmi iskola tanterv-változtatási javaslatát, mely munkálat véleményezését a tanács bizonytalan helyzete miatt az elnökség későbbre halasztotta.¹⁰ Döntött még a testület a balatonfüredi szeretetház helyi tantervéről, melyet tanulmányozásra és véleményezésre (főként a gazdaságtani részeket tekintve) odaadott a vincellérképezde igazgatójának. *Schmidt Ágoston* tanácsstag az 1894. november 6-i középiskolai szakosztályi ülésen ismertette *Fényes Dénes* aradi tanár egyéni (!) elképzeléseit, aki a fizika tananyagának egy részét át akarta vinni a VIII. osztályba, ezzel az érvényben lévő állami tantervi tematikát és óratervet alakította volna át. Az ilyen típusú tantervi módosítást a szakosztály nem tartotta kivitelezhetőnek, de amennyiben a változtatásról *Fényes Dénes* tanár úr „kimerítő, módszeres jelentést” tesz a főigazgatóságnak a tanács nem zárkózik el a javaslat támogatásától. Ebben a különleges esetben (egyéni javaslat) is megmutatkozott a testület rugalmassága, az új elképzelések felkarolására és jóindulatú támogatására a törvényi keretek betartásával összhangban.¹¹

Iskolai tantárgyi tantervek

Még a korábbi testület ügyintézéséből maradt hátra az alsómecsenréfi felső népiskola rajzoktatási tanterve, melyet az újjáalakult tanács már 1891. május 9-én *Suppán Vilmos* előterjesztésében meg is tárgyalta és az előadó javaslatait a következő, május 22-i elnökségi ülésen el is fogadta.

Az 1891-ben jóváhagyott új működési szabályzat és ügyrend ellenére a testület leterheltsége nem változott. Az Országos Közoktatási Tanács ideje javarészt a tantervek mellett (helyett?) továbbra is tankönyvek jóváhagyásával, taneszközök bírálatával, vizsgaszabályzatok és rendtartások tárgyalásával töltötte. Különösen a tankönyvi bírálatok meghagyása okozott beláthatatlan problémát, egyrészt a sorozatos támadások, másrészt az időhiány és más egyeztetési problémák miatt. Ez a terület nagymértékben hozzájárult a tanács működésének megtorpanásához, a miniszteri bizalom elvesztéséhez. Ráadásul a helyi tanterveknél tapasztalt szakszerűség és rugalmasság a nemzetiségi iskolák tankönyveinek bírálatánál már korántsem jelentkezett a tanács részéről (*Mann*, 1992). A hanyatlás és megtorpanás jelei az elvégzett munka sokszínűségében és mennyiségében nem mutatkoztak meg.

Nem maradtak el a nagy állami tantervi megbízások (népiskolai, kereskedelmi, tanítóképezdei), a különböző intézmények képesítő vizsgálatainak az elkészítése, a középiskolai és népoktatási tankönyvek bírálati szabályzatának a megalkotása, a gimnáziumi és reáliskolai érettségi ügyiratok kezelése, évente mintegy 500 tankönyv áttanulmányozása,

¹⁰ Jegyzőkönyv az OKT 1895. okt. 11-én tartott elnökségi üléséről

¹¹ Jegyzőkönyvek az OKT 1893. nov. 24-én tartott elnökségi üléséről, 1894. nov. 6-i szakosztályi üléséről

a tanács könyvtárának fejlesztése, a taneszközök átvizsgálása, a kiküldött iskolalátogatók jelentései mind-mind azt bizonyították, hogy az Országos Közoktatási Tanács él, működik, fontos intézménye a magyar közoktatásügynek. Ehhez képest mégis több jele volt a megtorpanásnak. A népoktatási intézményekkel ápoltság kifejezetten jó kapcsolat arányeltolódást idézett elő a szakosztályi működési modellben. A tanács szervezetével egyet nem értését hangsúlyozva 1893 elején az egyetemi tanárok egy igen jelentékeny része (*Beöthy Zsolt, báró Eötvös Loránd, Than Károly*) lemondott a tanácsban viselt állásáról. Mivel igen tekintélyes tudósokról és pedagógusokról volt szó, a testület tekintélye mind a szakma, mind a minisztérium előtt erőteljesen csökkent. A sajtó erőteljesebb támadásai azonban éppen azt bizonyították, hogy itt nem egyszerűen szervezeti arányeltolódásról volt szó. A tanácsra nézve óriási veszélyt jelentett az a tény, hogy a sajtótámadások a parlamenti ülésekre is begyűrűztek és hiába kérte egy feliratban a testület, hogy a közoktatásügyi miniszter védje meg őket a vádak ellen, a hallgatás semmi jót nem jelentett. Tovább rontotta a helyzetet, hogy *gróf Csáky Albin* utóda *Eötvös Loránd* lett, aki már korábban sem értett egyet a testület működésével. 1894. december 1-jén az Országos Közoktatási Tanács elé megérkezett a korábban említett miniszteri rendelet, mely tudtul adta, hogy a miniszter a tanács szervezetével nem ért egyet, működését sok tekintetben a miniszteri felelősség elvébe ütközőnek tartja, azért elhatározta, hogy a tanács szervezetét teljesen átalakítja, működését tehát az év végével meg is szünteti. Ez, azon kívül, hogy több fontos tantervi munkát félbehagyását jelentette, magának a tanácsnak a jövőjét kérdőjelezte meg.

Az újabb politikai fordulat (1895. januárban *Eötvös* helyett *Wlassics Gyula* lett a miniszter) következtében a testület ideiglenes jelleggel, de működhetett. A fekete fellegek elosztatására *Erődi Béla* és *Verédy Károly* alelnökök az 1895-ös év végén készítettek egy összefoglaló jelentést, mely a testület utolsó jalkiáltásának is felfogható, hiszen az 1896. január 8-án megtartott teljes ülésen a tanácsnak már semmi feladata nem volt, mint az újabb miniszteri leiratot a tanács megszüntetéséről tudomásul venni (*Ferenczy*, 1896). Az Országos Közoktatási Tanács eddig elvégzett tevékenysége, főként a tantervek terén mutatott kiváló szakmai munka elég biztosítéka volt annak, hogy a minisztériumnak a jövőben is szüksége legyen egy kifejezetten véleményező, tanácsadó testületre, így látható volt, hogy amennyiben a kidolgozandó új szabályzat szakít a tankönyvek engedélyezésének sziszifuszi munkájával, valamint a tanács nagyobb gondot fordít saját munkájának bemutatására mind a szakmai körökben, mind a politikusok előtt, akkor az Országos Közoktatási Tanács jövője nem kérdőjelezhető meg.

Az Országos Közoktatási Tanács működésének megújulása (1896–1899)

Az Országos Közoktatási Tanács majd negyedszázados tevékenysége arra predesztinálta a szervezetet, hogy a miniszteri felosztatási leiratot fájó szívvel tudomásul vegye, de az újjászerveződés lehetőségét egy pillanatra se veszítse szem elől. És valóban, a bizakodás meghozta eredményét, hiszen a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1896. október 10-én

kelt 3.501 számú rendelete szerint a „tanács állandó bizottságát megalakultnak jelenti ki”. A régi tapasztalatok érvényesítését mutatta azonban az a tény, hogy a korábban rengeteg problémát okozó tankönyvbírálatokat a miniszter kivette a testület kezéből ezzel több energiát biztosítva más, szakmailag eddig is kifogástalanul működő tevékenységekre. A rendelet a régebbi bürokratikus és néha bonyolult ügykezelésre utalva kiemelte a „tanács munkásságának az egyéni felelősségre való fektetését”. A minisztérium és a tanács kapcsolatára utalva a miniszter hangsúlyozta a közös igyekezetet és bizalmat, ami a holtpontra jutott ügyeknek is új lökést adhat. A szervezeti felosztás és újjászerveződés közötti időszak sem telt azonban munka nélkül. Az 1896. szeptember 15-én kelt 3.232 számú miniszteri rendelet értelmében szeptember 29-én megtörtént a tanács helyiségeinek átvétele és átadása, másrészt *König Gyula* és *Alexander Bernát* kidolgozták az új működési szabályzatot, ami lehetővé tette, hogy október 1-jével az újjáalakult tanács valóban a megújulás útjára lépjen. Egy újabb rendelet kinevezte az előadó tanácsosokat. Így az állandó bizottság megkezdhette a munkáját. A sajtóvitákat elkerülendő a testület elfogadta *Bokor József* javaslatát, mely szerint a jobb publicitás érdekében „a titkár gondoskodik a tanács munkásságának a hírlapok és tanügyi közlönyök útján való ismertetésétől”. Az ügyrend pontos szövegének megállapítása után a 3.501 számú miniszteri rendelettel mintegy 60 tanácsstag kinevezése történt meg, a tanács előtt álló kiemelkedő feladatok teljesítésére. Mik voltak ezek a teendők? Mindenekelőtt az előző testület által már megkezdett tantervi munkálatok, így többek között a középiskolai tanterv revíziója, a tanítóképző intézet tantervéhez készítendő utasítások, az osztatlan és osztott elemi népiskola részletes tantervi programjának kidolgozása. Ehhez párosult még a polgári iskolák szervezetének reformja is. Ezen nagyhatású feladatok szakszerűen és rendkívül olajozottan dolgozó szervezeti működést kívántak meg (ld. 2. ábra).

2. ábra

Az Országos Közoktatási Tanács működési mechanizmusa (1896–1899)

A tanács elé érkező miniszteri leiratokban megfogalmazott feladatok az alelnök és a titkár előterjesztésében az állandó bizottság elé kerültek, ahol az ügyet intéző előadó szakmai irányításával megalakultak a szakbizottságok. Ezek igen széleskörű véleményes jelentések birtokában tárgyalták a kért dokumentumokat. A kijelölt előadó meghatározott határidőre beszámolt az állandó bizottság előtt a szakbizottság munkájáról, a felmerült

problémákról. A tagok általában legalább egy héttel az összejövetel előtt írásbeli emlékeztetőt kaptak a szakbizottság üléséről, így az anyagot azon nyomban tárgyalni tudták és mihamarabbi döntés végett az összes ülés elé terjesztették. „A súly inkább a vélemények pontosan megokolt nyilvánítására és az eszmék és ügyek tisztázására esett, mint a szavazat útján való döntésre” – fogalmazott az ügyrendi javaslat, ezzel is demokratikussá és rugalmassá téve a korábbi merev tárgyalási szerkezetet.¹²

A feladatok kitűzésében a miniszter, *Wlassics Gyula* elképzelései is szerepet játszottak, aki igen nagyszabású programot dolgozott ki az állami iskolák hálózatának bővítésére, az egységes középiskola szervezetének és tantervének megteremtésére, a tanárképzés intézményi megreformálására (*Felkai*, 1994; *Mann*, 1996). Kitűnően ismerte fel, hogy a korábbi tessék-lássék alapon működtetett Országos Közoktatási Tanács erre a szellemi töltetre várt, hogy teljes energiáját a miniszteri koncepció kidolgozására szánja. A hosszú évekre mutató, tartós reformok szakmailag megalapozott dokumentumokat kívántak, ennek megfelelően a testületnek nem kellett a megszüntetéstől tartania. Ellenkezőleg: óriási lendülettel láthatott hozzá az összes nagyszabású állami tanterv revíziójához, a kor előzményeihez jobban igazodó dokumentumok kidolgozásához.

Állami tantervek

A nemzetközi pedagógiai folyamatok vérkeringésébe beágyazódott miniszteri program maga után vonta a magyar iskolaügy fontosabb állami tanterveinek a teljes felülvizsgálatát. Az adminisztratív és tankönyvbírálati ügyektől megszabadított, új működési keretekbe ágyazott Országos Közoktatási Tanács lázas buzgalommal látott neki ezen feladatnak.

Az állami általános tantervek

Az 1896-os újjáalakulást követően a nagy tantervi munkálatok nem vártak magukra sokáig, még ebben az évben hozzákezdett a testület az osztatlan és osztott népiskola tantervének, az állami tanító és tanítónőképző intézetek tantervi utasításainak és a középiskolai tanterv revíziójának a tárgyalásához. Ezen nagyszabású feladatok mellett a következő évtől elindultak a reáliskolai tanterv felülvizsgálatának a munkálatai, a gimnáziumi tanterv módosítása, a felsőbb leányiskolák számára kidolgozandó dokumentum tárgyalásai. Végül a század végén a polgári iskola szervezetének és működési keretének a megvitatása után megkezdődtek a tanterv kidolgozásának az első lépcsőfokai is.

Az 1896. október 20-án megtartott alakuló állandó bizottsági ülésen, a protokolláris események lezajlása után, sor került a titkár részéről az elintézendő ügyek számbavételére. Mivel ezekkel a feladatokkal már a korábbi testület is foglalkozott, célszerűnek tűnt, hogy a munka folyamatosságának biztosítása érdekében azok a tanácsstagok játsszanak vezető szerepet a tárgyalások menetében, akik „a régi Tanács ideje alatt is irányadó részt vettek ezen ügyekben”. Így például *Heinrich Gusztáv*, *Kármán Mór*, *Suppán Vilmos* és

¹² Jegyzőkönyv felvétel az OKT állandó bizottságának 1896. évi okt. 20-án és 27-én tartott ülésében

Bokor József neve merült fel jogos igényként. Az állandó bizottság 1896. november 24-én megtartott ülésén elkészült a beterjesztendő jelentés a népiskolai tantervek revíziójáról.

Ennek alapja *gróf Csáky Albin* vallás- és közoktatásügyi miniszter 1891. április 18-án kelt 57 683/1890 számú rendelete volt, amely tartalmazta a tárca azon igényét, „hogy az osztatlan népiskolák számára egy olyan minimális tantervet és óratervet kell megállapítani, mely megszabja, hogy ily iskolákban lelkiismeretes és értelmes tanítással mily tan czélt lehet és kell biztosítani”. Az 1883. évben tartott országos tanítói közgyűlés hasonló gondolatokat fogalmazott meg az elemi iskolák számára készítendő új tantervről mind az osztott, mind az osztatlan intézmények vonatkozásában. Ezek után a konkrét miniszteri felkérés az osztott népiskolai tantervre vonatkozóan kisebb jellegű revíziót kért, míg az osztatlan népiskolák számára minimális tantervet és részletes, módszeres utasítások elkészítését jelölte meg feladatként. Ráadásul a kor nemzetiségi problémáinak függvényében a munkálatokat a nem-magyar ajkú intézmények dokumentumaira is ki kellett terjeszteni. A tanács nagyon gyorsan reagált a miniszteri leiratra és még ezen az összejevetelen döntött a kiküldendő bizottság összetételéről. *Verédy Károly* elnöke alatt bizottsági tag lett *Gyertyánffy István, Panzer Imre, Péterffy Sándor, Suppán Vilmos, Vajdaffy Gusztáv*.

A bizottság 1891. szeptember 26-tól folyamatosan hozzákezdett az osztatlan népiskola tananyagának tanulmányozásához. Az osztatlan népiskola tantervének elkészítése után a bizottság az osztott, a nem magyar ajkú és az ismétlő iskolák tanterveivel szándékozott foglalkozni. Némi halasztás után a munkálatok 1892-ben is folytatódtak egészen a testület 1896-os feloszlatásáig. Így a már kidolgozott kérdések megválaszolása az új szervezet tagjaira maradt. Dönteni kellett például az osztatlan népiskola céljáról, szervezetéről, az oktatás idejéről, az ismétlő oktatás nem szerinti elkülönítéséről, a tanfolyamok csoportosításáról, a közös műveltségi alapról és ennek tanítási elveiről, a módszeres utasításokról és a tankönyvekről. Döntött még a régi Tanács az óratervi módosításokról és az egyes tantárgyak tantervi céljairól is.

A miniszter 1896. október 10-én keltezett 3 501 számú leirata a megkezdett munka folytatására szólította fel az OKT tagjait, akik rögvest hozzáláttak a cseppet sem könnyű feladathoz. El kellett dönteniük, hogy az osztatlan népiskolák számára készítendő minimális tantervben mi szerepeljen minimumként, egyáltalán használható-e ez a kifejezés az eltérő helyzetű intézményekre. Végül a tanács abban állapodott meg, hogy „világosan és félreérthetetlenül meg kell állapítani az osztatlan népiskolában elvégzendő tananyagot”, el kell készíteni az ennek megfelelő óratervet és a módszeres utasításokat is. A dokumentum ezen részének azonban csak átfogó, keretjelleggel kell rendelkeznie, s az „az egyes iskolák viszonyaik szerint állapítsák meg a részletes tanmenetet és óratervet”. Az állandó bizottság célszerűnek tartotta, hogy a viták elkerülése és a problémák megelőzése érdekében a kijelölt szakbizottság vegye fel a kapcsolatot népiskolában tanító pedagógusokkal, ezzel is segítve a célok megfogalmazását, a tanterv és utasítások elkészítését.

Végezetül *Suppán Vilmos*, összefoglalva a felmerült javaslatokat, az állandó bizottság elé olyan elképzelést terjesztett be, mely nem bontja külön az osztott és osztatlan népiskolai dokumentumokat, ugyanakkor szakvéleményezést kért népiskolai pedagógusoktól a tananyag mennyiségéről és a tantervi célok meghatározásáról. Az állandó bizottság

megtárgyalta *Suppán* javaslatait, s az osztatlan elemi népiskolai tanterv véleményezésére felkérték *Schmidt Boldizsárt, Papp Józsefet, Adorján Miklóst, Benedek Samut* és *Móni Antalt*. Az osztott elemi népiskola tantervének revíziója és a módszeres utasítások elkészítésére a testület szakbizottságot állított fel. Ekkor még senki nem gondolta, hogy a gyűlés végén megállapított határidő (1897. január 15.) csak a munkálatok kezdetét jelöli, és egy olyan, az ezredfordulón is túl mutató nagyszabású munka veszi kezdetét, ami páratlan a testület eddigi történetében.

Az osztott elemi népiskolai bizottság már az 1896. december 12-én megtartott összejövetelén javaslatot tett a munkálatban résztvevő „szakférfiak” számának bővítésére, amit az állandó bizottság jóváhagyott. 1897. február elején kerülhetett sor a beérkezett szakértői vélemények figyelembevételével a tanterv szövegének kidolgozására, majd az osztatlan elemi népiskolai tantervvel való együttes tárgyalásra. Az osztott népiskolai tantervrevízióval a kijelölt szakbizottság már április 24-én végzett, így az állandó bizottság elé kerülhetett a dokumentum. Az így beterjesztett jelentést az állandó bizottság május 11-én tárgyalta meg. Az osztott elemi népiskolai tanterv revideálására kiküldött szakbizottság mind az érvényben lévő tantervet, mind az 1890-ben megtartott IV. egyetemes tanítógyűlés módosító indítványait áttanulmányozta. Ennek megfelelően a tanterv átalakításának főbb okaiként a dokumentum többfajta értelmezési lehetőségét, néhány tantárgy célmeghatározási hiányosságait jelölte meg. Felmerült a tanterv nemzeti jellege erősítésének az igénye is. A tantervi tananyagok tárgyalása után a szakbizottság Tanácson kívüli szakembereket is felkért az egyes tantárgyak tantervének elkészítésére (ld. 2. táblázat).

2. táblázat. Az osztott és osztatlan elemi népiskolai tanterv óraterve

Tanítási tárgyak	I. Osztály	II. Osztály	III. Osztály	IV. Osztály	V. Osztály	VI. Osztály	A heti órák ö.
Hít- és erkölcsstan	2	2	2	2	2	2	12
Szám- és mértan	5	5	5	5	4	4	28
Földrajz	–	–	2	2	2	2	8
Történelem és polgári jogok és ismeretek	–	–	–	–	3	3	6
Természetrajz	–	–	–	–	2	2	4
Természettan	–	–	–	–	–	2	2
Éneklés	1	1	1	2	2	2	9
Rajzolás	–	–	2	2	2	2	8
Testgyakorlás	1	1	2	2	2	2	10
A heti órák ösz.	20	20	24	24	26	26	140

A revideált tantervhez részletes utasítások elkészítését javasolta a bizottság külön-külön az osztott és osztatlan népiskolák számára. A jelentéshez csatolt részletes tantervjavaslat igen kimerítő tárgyalási alapot nyújtott az állandó bizottság számára. Az egyes tantárgyak részletes tematikájának megfogalmazása, a célkitűzések pontosítása, az óraterv megtervezése megfelelt a már korábban tapasztalt alapos munkálatoknak.

Az állandó bizottság a beterjesztett szakbizottsági jelentést már a tantervrevíziós munkálatok miatt a következő év február 8-án megtartott ülésén tárgyalta meg. *Beöthy Zsolt* alelnök felhívta a tanácstagok figyelmét arra, hogy az osztott elemi népiskolai tantervjavaslatot azért célszerű alaposan megvizsgálni, mert ez alapján a bizottságnak az osztatlan elemi népiskolai tantervet is el kell készítenie. Ennek megfelelően igen aprólékos munka kezdődött meg. A beható tanulmányozás a tantervet megelőző bevezető jellegű elvi megállapodások vizsgálatával kezdődött. A nagyszabású korrekciók elvégzése után az osztott népiskolai tanterv újbóli kinyomtatását és sokszorosítását indítványozták a tanácstagok. Az egy hónap alatt beérkezett, külső szakemberek által leírt vélemények figyelembe vétele mellett a végleges szövegezés előtt a vallás- és kultuszminiszter javaslatára a tanítóegyletek is megkapták a készülő anyagot, amit nyilvánossá tettek abból a megfontolásból, hogy „az érdeklődő szakköröknek minél tágabb alkalom adassék véleményük nyilvánítására”. Az állandó bizottság ezek után a javaslatokat felterjesztette a miniszterhez is.

Ezt követően a munkálatok szoros folyamataként az osztott népiskolai tanterv utasításainak és az osztatlan népiskola tantervének a kidolgozása következett. Miután *Suppán Vilmos* lemondott az önálló tantervkészítésről, az állandó bizottság a népiskolai szakbizottságot bízta meg ezzel a feladattal. Októbertől kezdetét vették az Utasítások elkészítésének munkálatai is. Az október 3-án megtartott állandó bizottsági ülésen *Beöthy Zsolt* alelnök felolvasta a testület előtt a vallás- és közoktatásügyi miniszter szeptember 27-én kelt 3 987 számú leiratát, melyben tájékoztatta az Országos Közoktatási Tanácsot, hogy az osztott népiskola tantervét az 1890/91. iskolai évben életbe akarja léptetni a szükséges módosítások megtétele után. A december 1-jében megállapított határidő az év hátralévő időszakában komoly munkát követelt meg a tanácstól. Így az osztatlan népiskolai tanterv munkálatai a következő évekre halasztódtak el. A testület példátlan gyorsasággal, három hét múlva megtárgyalta a népiskolai szakbizottság által véglegesített tantervi változatot. Az év utolsó állandó bizottsági ülésén (dec. 5.) megtörtént az osztott népiskolai tanterv végleges revíziója a tanítóegyletektől és a királyi tanfelügyelőkötől beérkezett szakjelentések alapján. Több éves folyamat végére került pont, amikor a tanács felterjesztette a miniszterhez az osztott népiskolai tantervet.¹³

Az osztott és osztatlan népiskolák tantervének és utasításának elkészítésével párhuzamosan zajlott a középiskolai tanterv revíziójának munkálata is, amely szintén az 1896-os újjászerveződést követően a régi Tanács nyomdokain indult meg. A szükséges kontinuitás biztosítására is a már korábban jól működött szakembergárdát bízták meg a feladattal. Ennek megfelelően az 1896. november 10-én megtartott állandó bizottsági ülésen

¹³ Jegyzőkönyvek az OKT szak- és állandó bizottságainak 1896. okt. 20., 27., nov. 24., dec. 15., 1897. febr. 9., máj. 11., 1898. febr. 8., 15., máj. 10., máj. 17., jún. 7., szept. 22., okt. 4., nov. 22., 29., dec. 6., 13., 1899. jan. 3., 17., febr. 21., márc. 21., jún. 6., szept. 19., okt. 3., 24., dec. 5-én tartott üléseiről.

Heinrich Gusztáv tanácsstag beterjesztette írásbeli jelentését a középiskolai tanterv revíziójának ügyében, melyben határozott feladattervet jelölt ki a megalakítandó szakbizottság számára, egyben kérve a minisztert, hogy a korábbi rendeletek és leiratok törvényi korlátozó hatását a folyamatos munka érdekében szüntesse be. Az említett miniszteri rendeletek (1895/14 459, 14 460) a görögpótló, majd a gimnáziumi és reáliskolai tantervek revíziójára szólították fel az Országos Közoktatási Tanácsot. Az 1895/ 14 460. sz. rendelet a vizsgáldás tárgyát a túlterheltségben és a nemzeti jellegben jelölte meg. Az Országos Közoktatási Tanács az osztott és osztatlan elemi népiskolai tantervi munkálatoknak megfelelően a szakbizottságokban majd az állandó bizottsági üléseken igen aprólékos és beható munka keretében, a külső szakértők véleményének meghallgatásával szedte ízekre a miniszteri rendeletekben említett tanterveket. Még a régi testület egy iránymutató összefoglalót hagyott hátra, mely leszögezte, hogy az életben lévő tantervek elvi alapjai jók, viszont a tankönyvek alaposabb vizsgálatára lenne szükség (a miniszter az újjáalakult testület kezéből ezt az ügyet már kivette), fel kellene mérni, hogyan lehet az osztályok zsúfoltságán enyhíteni és emelni a tanárképzés színvonalát. A gimnáziumi tanterv nemzeti jellegét tekintve a magyar történet és irodalom átdolgozását, súlyának növelését tartotta a jelentés kívánatosnak. A munkálatok megkezdése az 1890: XXX. tc. módosítását kívánta volna meg, ami nagyban megkönnyítette volna az érdemi munka megkezdését. A megalakított szakbizottság a testület által kidolgozott vezérfonal mentén maradvá, főként a túlterhelés és nemzeti jelleg kérdéskörét tartva szem előtt kezdett hozzá a munkájához. A megalakult középiskolai tantervrevíziós szakbizottság még az év végén (dec. 10., 19.) megtartotta alakuló üléseit, az érdemi munka azonban az 1897-es esztendőre maradt.

Az 1897. február 9-én megtartott állandó ülésre megérkezett a beterjesztett jelentés (amit a testület márciusig tárgyalt) a középiskolai tantervek revíziójára vonatkozó szakvéleményekről. A szakbizottság és a budapesti középiskolák tanártestületeinek a javaslatai megfelelő módon igazodtak az állandó bizottság múlt évben felvetett problémáihoz. Egyes szakvélemények a túlterhelés okát a reáltárgyak túlsúlyában látták, mások az utasítások maradéktalan végrehajtása melletti arányosság mellett érveltek. Más vélemények a tantervnek zsúfoltságát, a magas óraszámokat és a tankönyvek revíziójának szükségességét hangsúlyozták. Megállapítható, hogy a szakemberek javarésze külső és belső okokat egyaránt felhozott a túlterhelés megszüntetésére, ami (főként a belső, tantervi javaslatokat illetően) kellő támpontot nyújtott a tanács munkálataihoz. A nemzeti jelleg erősítését, a nemzeti öntudat ébrentartását tartották kívánatosnak, főként az irodalmi, történeti és földrajzi ismeretek megerősítésén keresztül. A szaktudományok képviselőinek jelentései konkrét tantervi változtatásokat javasoltak. A legtöbb bírálat a görögpótló tanfolyam tantervét illette, ami annak teljes átalakítására ösztönözte a tanácsot. A *Heinrich Gusztáv*, *König Gyula* és *Riedl Frigyes* tagokból álló szakbizottság is beterjesztette jelentését az állandó bizottság elé, amely a túlterhelés okaiként megemlítette az Utasításokat és egyes évfolyamok aránytalan tematikáját is. A nemzeti jelleg erősítésében megegyezett a bizottság véleménye a tanácsstagok javaslataival. Az állandó bizottság a beérkezett vélemények alapján felvetette, hogy pontosan megjelölendő, hogy a tanterv és az Utasítások hol, miben és mennyiben okoznak túlterhelést. A nem magyar ajkú középiskolák tantervét érintve a magyar jelleg előtérbe helyezését szorgalmazta a tanács. Az állandó bizottság a

kilenc osztályú középiskola mellett nyilatkozott, de a szükséges törvénymódosításokat is figyelembe véve az elemi iskola III. évfolyamát csatolta volna a középiskolához. *Pauer Imre* a munkálatok ügyvitelét lassúnak tartotta, és javaslatot terjesztett be, hogy az elkészítendő tantervekhez már most, a szakjelentések tárgyalásakor nyújtsanak be vázaltszerű feljegyzéseket, amit a testület elfogadott. A március 9-i bizottsági ülésen a már elkészült tantervi vázlatok segítségével zajlott le a beérkezett jelentések tárgyalása, ami nagyban felgyorsította és egyszerűbbé tette a folyamatokat.

A sokat vitatott 1890: XXX. tc. módosítására reagálva a miniszter „vagylagos javaslat” kidolgozására kérte a tanácsot, mely szerint két változatban (a törvény módosításával és anélkül) készítse el a görögpótló tanfolyam tantervének szövegét. Az állandó bizottság a törvény módosítását továbbra is szükségesnek tartotta, de fejet hajtva a felsőbb akarat előtt, a fent említett mindkét lehetőséget figyelembe véve kezdett hozzá a revízióhoz. *Kármán Mór* tanácsstag javaslatára a törvény módosítása nélküli indítvány a görögpótló tanfolyam óraszámainak egyenlővé tételét, a tantárgyak maximálását (hét) és nagyobb művek felvételének javaslatát tartalmazta. A törvény módosítását is magában foglaló javaslat megszüntetné a tanfolyam bifurkációs jellegét, ennek megfelelően vagy egy modern nyelvi vagy egy természettudományos ágat tartalmazna a képzés. Így új gimnáziumi típusok alakulnának ki a görögpótló tanfolyam megszüntetésével latin-görög, latin-francia és latin-természettudomány formában.

A görögpótló tanfolyam tantervével párhuzamosan, azzal szoros egységben indultak meg a reáliskolai tanterv revíziójának munkálatai. Az 1897. március 30-án megtartott állandó bizottsági ülésen a korábbi tárgyalási metódus alapján, az albizottsági jelentés figyelembevételével a túlterhelés és a nemzeti jelleg kérdéskörének középpontba állításával kezdődött meg a dokumentum beható vizsgálata. A szükséges revíziós útmutatások után az egész folyamatot egy felállítandó szakbizottságra bízták. E testület még az év végén megtárgyalta a reáliskolai tanterv módosítását, melyet minden bizottsági tag meg is kapott. A betervezett újabb elképzeléseket a tanács ismét a tantárgyi tematikák szerint vizsgálta meg a tanítási célok és egyes évfolyamok sajátosságainak a figyelembe vételével. A kisebb stílári és szövegmódosítások után elfogadott újabb változatot az állandó bizottság 1898. május 1-jén a miniszterhez felterjesztendőnek vélte.

A magyar középfokú oktatás tantervei felülvizsgálásának sorából természetesen a gimnáziumi tanterv sem maradhatott ki, sőt a módosító javaslatok tárgyalásai ösztönzőleg hatottak mind a görögpótló tanfolyam, mind a reáliskola tantervi munkálataira is. A tantervi szakemberek kifejezett véleménye volt, hogy a három dokumentumot csak szerves egységben lehet revízió alá venni a meglévő aránytalanságok leküzdése érdekében. Ennek megfelelően a gimnáziumi tanterv munkálatai is az 1897-es esztendőben kezdődtek meg és az albizottsági jelentések ugyanúgy tartalmazták azokat a főbb vizsgálati pontokat (túlterhelés, nemzeti jelleg), amiket a többi tantervnél is figyelembe vettek. A középiskolai szakbizottság által elkészített első módosított változatot az állandó bizottság már az 1897. május 11-én megtartott ülésén tárgyalta, majd nagyon hamar azzal a felszólítással küldte vissza az anyagot a szakbizottságnak, hogy egy pontos, egyöntetű és teljes változatot dolgozzanak ki és terjesszenek be. Miután ez két hét múlva meg is történt, a testület megkezdte az érdemi, elemző munkát. Ennek során *Kármán Mór*, az érvényben lévő gimnáziumi tanterv szülőatyja élesen kifogásolta a felületes munkát, főként a humán

tárgyak tantervi javaslatait illetően, de az általános vitában végül a tanácsstagok összességében elfogadhatónak tartották a benyújtott változatot, így a részletes elemzés is megtörténhetett. Az egyes tantárgyak tantervében pontosította a tantárgyi célokat, valamint kisebb szöveges javításokat, tematikus kiegészítéseket és konkretizálásokat végzett. A többszöri módosításokkal tarkított, újjászervezett változatot a reáliskolai tantervrevízióval egyetemben az 1898. március 21-én megtartott bizottsági ülésen tárgyalta meg a tanács. A középiskolai tantervrevízióról elkészült állandó bizottsági jelentés végleges szövegezésére a testület 1898. április 26-án megtartott összejövetelén került sor, az itt elfogadott dokumentum pedig az összes ülés elé került, ahol a beható tárgyalások eredményeképpen további módosító indítványok érkeztek a revideált tantervek szövegéhez, tartalmához. Ezen módosító javaslatok pontról-pontra történő megtárgyalása után az összejövetel indítványainak maximális figyelembevételével a teljes középiskolai tantervi anyagot a vallás- és közoktatási miniszterhez terjesztették fel, aki 1899. május 6-án keltezett 328-8 szám alatti leiratában felkérte az Országos Közoktatási Tanácsot a középiskolai tanterv módszeres Utasításainak elkészítésére, illetve az eddigi Utasítások szövegének módosítására. A megalakított középiskolai szakbizottság (*Heinrich Gusztáv, König Gyula, Riedl Frigyes, Hegedűs István, Sebestyén Gyula*) elkészítette javaslatát, melyet az állandó bizottság szeptember 19-én meg is tárgyalta. Hogy a revideált tantervek Utasításai egyszerűbben és világosabban alkalmazkodjanak a gyakorlathoz, a gimnáziumi és reáliskolai dokumentumok egységes, egymásra épülő elveket tartalmazzanak, a bizottság további munkálatokra tett javaslatot. Az egyes tantárgyak részletes, módszeres Utasításainak a megfogalmazása külső „szakférfiak” felkérésével szakbizottságokat szervezett a tanács, így ezen munkálatokkal csak az ezredforduló után készült el.¹⁴

Az elemi és középfokú oktatás állami általános tanterveinek és Utasításainak revíziós munkálatai után 1899-ben hozzákezdhetett a testület a polgári és felső-polgári iskola tantervének elkészítéséhez. Az 1899. április 18-án megtartott állandó bizottsági ülésen kisebb vita bontakozott ki a felső-polgári iskola jogosítványiról. A június 6-i ülésen került sor a négyosztályos és a felső polgári iskola tantervi szövegének munkálataira, ahol is a szakbizottság által kidolgozott tanterv-vázlat került terítékre. Ezen változatok nagyon röviden, szinte keretjelleggel tantárgyi tematikus sorrendben meghatározták a tanítási célt és anyagot, az erre fordítandó javasolt óraszámokkal együtt. Végül az egész dokumentumot egy részletes óraterv zárta le (ld. 3. és 4. táblázat).

A 4. táblázatban bemutatott óratervből is kitűnnek, hogy azok a jogosítványokkal kapcsolatos aggályok, melyek főként a felső-polgári iskola alsóbb rendű közigazgatási pályákra orientálódását, a kistisztviselők futószalagon történő képzését kérdőjelezték meg, nem voltak alaptalanok. Ezen a szervezetet, jogosítványt és tantervet együttesen tartalmazó és a miniszterhez felterjesztett javaslatcsomag sem tudott változtatni. A polgári és felső-polgári iskola sorsa a XX. század elején dőlt el végérvényesen.¹⁵

¹⁴ Jegyzőkönyvek az OKT szak- és állandó bizottságainak 1896. okt. 20., 27., nov. 10., 17., dec. 15., 1897. febr. 9., febr. 16., 18., 23., márc. 8–9., 16., 21., ápr. 26., máj. 11., 25., jún. 1., szept. 17., 21., 28., okt. 4–5., 7., 12., 15., 19., 26., nov. 4. 16., 30., dec. 7., 1898. jan. 11., 15., márc. 21., nov. 7., nov. 29., 1899. jún. 6., szept. 19-én megtartott üléseiről.

¹⁵ Jegyzőkönyvek az OKT állandó bizottságainak 1899. ápr. 18., 25., máj. 30., jún. 6-án tartott üléseiről.

3. táblázat. A polgári iskola tantervének óraterve

F.sz.	Tantárgy	I. oszt.	II. oszt.	III. oszt.	IV. oszt.	Összesen
1.	Vallástan	2	2	2	2	8
2.	Magyar nyelv	6	4	4	4	18
3.	Német nyelv	3	3	3	3	12
4.	Történet	–	2	3	3	8
5.	Földrajz	3	2	2	2	9
6.	Számtan és könyv- vitel	4	4	3	4	15
7.	Mértan és mértani rajz	4	4	4	4	16
8.	Természetrajz és vegytan	2	3	2	2	9
9.	Természettan	–	–	2	2	4
10.	Szabadkézi rajz	2	2	2	2	8
11.	Szépírás	1	1	–	–	2
12.	Ének	1	1	1	–	3
13.	Testgyakorlás	2	2	2	2	8
	<i>Összesen</i>	<i>30</i>	<i>30</i>	<i>30</i>	<i>30</i>	<i>120</i>
Rendkívüli tárgyak						
1.	Gazdaságtan					
2.	Kézimunka					
3.	Iparrajz					
4.	Idegen nyelvek					

A fent említett nagyszabású állami általános tantervi munkálatok (népiskolai, középiskolai, polgári) mellett szinte eltörpültek a felsőbb leányiskolák tantervének munkálatai, melyekre nem is igazán maradt a tanácsnak ideje. A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1897. évi 15 845. számú rendelete kérte fel a testületet „véleményes jelentéstétel végett” a felsőbb leányiskolák számára *Suppán Vilmos* által készített tantervi munka elkészítésére. Az Országos Közoktatási Tanács nagy tantervi munkálatai közepette csak 1899 szeptemberében jutott el odáig, hogy a módosított tantervi változatot kinyomtassa és a dokumentum felterjesztését eszközölje.

4. táblázat. A felső-polgári iskola tantervének óraterve

F. sz.	Tantárgyak	I. oszt.	II. oszt.	III. oszt.	Összesen
1.	Vallástan	1	1	1	3
2.	Magyar nyelv és irodalom	4	3	4	11
3.	Német nyelv	4	3	3	10
4.	Történet	3	3	4	14
5.	Földrajz	2	2		
6.	Matematika	5	5	5	15
7.	Természetrjz és vegytan	3	3	4	10
8.	Természettan	3	2	–	5
9.	Könyvvitel és irodai munkálatok	3	2	3	8
10.	Jogi ismeretek	–	4	2	6
11.	Közgazdaságtan	–	–	2	2
12.	Testgyakorlás	2	2	2	6
	<i>Összesen</i>	<i>30</i>	<i>30</i>	<i>30</i>	<i>90</i>
Rendkívüli tárgyak					
1.	Karének				
2.	Idegen nyelv				

Az állami tantárgyi tantervek

Miután az állami általános tantervek revíziós munkálatai a testület minden idejét, energiáját és szakember-kapacitását felemésztette, nem csoda, hogy az állami tantárgyi tantervek véleményezése, korrigálása csak 1897-től kezdődött meg rendkívül csekély számú (mindössze három) beterjesztett dokumentumon keresztül. A kért javaslatételi kötelezettségét a tanács nem egészen egy év alatt le is tudta, hiszen az 1897. szeptember 17-én megtartott bizottsági ülésen az Országos Iparoktatási Tanács két beadványát „az elemi-, polgári iskolai és középiskolai, és a hozzájuk csatlakozó alsó- és magasabb fokú ipariskolák rajzoktatásának együttes és egyöntetű rendezését”, valamint a tanítóképző intézeti rajzoktatás tantervét kellett a tanácstagoknak megtárgyalniuk és összhangba hozniuk egymással. Egyrészt szakbizottságot állítottak fel a szükséges javaslatok megtételére, másrészt a rajztanárok képzésének a problematikáját is felvetették főként a második dokumentummal kapcsolatban. 1898. szeptember 22-én tárgyalta (a miniszteri sürgető leirat kapcsán) a tanács újból a rajztanítás problémakörét, melyet a tanítóképzési szakbizottság szeptember 28-i ülésén tárgyal meg, ahol egyetértett az Országos Iparoktatási Tanács azon javaslatával, hogy az eddigi tantervekben stiláris javítás történjék, de nem tá-

mogatta azt a javaslatot, hogy a rajztanítás heti óraszámja növekedjen. Ezzel a rajztanításra vonatkozó elképzelések szép lassan elsikkadtak, ami a tanács nagy leterheltségével magyarázható. Ettől eltérően a polgári iskolai tanítóképző intézet nőipari szakcsoportjának tantervét igyekezett alaposabban megtárgyalni a bizottság. A véleményes jelentést kérő 444. számú miniszteri leirat az 1897. április 27-i ülésre érkezett meg, mikor is *Suppán Vilmos* megkapta a leküldött dokumentumot a további vizsgálódás végett, és már a május 11-i összejevetelen betejesztette kifogásait. Hiányolta, hogy „nincs benne elég súly fektetve a női kézimunkára”, melynek óraszámát heti 8–8 órában határozta meg (a szakköri foglalkozásokkal együtt), tananyagát pedig kisebb átcsoportosításokkal hagyta jóvá.¹⁶

A helyi tantervek (általános és tantárgyi)

A nagy állami tantervi revíziós munkálatok közepette szerényen csordogáltak a tanács elé az ország intézményeinek helyi tantervei, mint például a dévai állami főreáliskola és a székesfővárosi középiskolák 1897. április 27-én betejesztett dokumentumai. A helyi tantervek sorából ki kell emelni az eperjesi tanító- és óvónőképző tantervét, mely 1899. április 18-án került a tanítóképző intézeti szakbizottság elé, és melyet az állandó bizottság teljes mértékben felterjesztésre méltónak talált. A polgári iskolák szervezetének, jogosítványának és tantervének tárgyalásai sorában hasznos segítséget nyújtottak az egyes iskolák (bánffihunyadi, kaposvári, nagyenyedi, beregszászi és mohácsi) által betejesztett kézimunka-tanfolyam tantervek. Az ezen intézmények céljaira, általános szervezeti és tantervi kereteire vonatkozó ajánlások kidolgozása szakmai elmélyülést igényelt és nagyban segítette az általános polgári iskolai keretek végiggondolását is.¹⁷

Milyen egyéb ügyekkel foglalkozott az Országos Közoktatási Tanács ezen időszakban? Mindenekelőtt tény, hogy a nagy tantervi megbízások csak igen szűkreszabott más munkát tettek lehetővé. Ennek ellenére a testület derekasán kivette részét az 1896–1899 közötti oktatásirányítási folyamatokból. Kidolgozták a polgári iskolák, a felsőbb leányiskolák szervezetének és a népiskolai tanfelügyeletnek a reformját, az iskolalátogatási szabályzatot, határozatokat hoztak az érettségi vizsgálatokról, a tanítóképző intézeti tanárok képzéséről és képesítéséről, az iskolai szünetek kérdéséről is.

Összefoglalva megállapítható: azáltal, hogy a tankönyvengedélyezés kikerült a testület kezéből, az így felszabadult energiát a tanács a tantervi munkálatokba fektette oly módon, hogy tevékenységében figyelembe vette mind a miniszter által elindított pedagógiai reformot, mind a nemzetközi folyamatokat. Ennek megfelelően az egyes nagy állami dokumentumok (népiskola, középiskola, polgári) igen aprólékos, hosszadalmas, sok véleményen alapuló felülvizsgálata kezdődött el. A testület a kezdeti útkeresés zökkenőit leszámítva igyekezett megtalálni a legoptimálisabb működési struktúrát. Az Országos

¹⁶ Jegyzőkönyvek az OKT szak- és állandó bizottságainak 1897. ápr. 27., máj. 11., jún. 8., szept. 17., 1898. szept. 22. 28-án tartott üléseiről.

¹⁷ Jegyzőkönyvek az OKT állandó bizottságainak 1897. ápr. 27., jún. 8., szept. 17., nov. 16., 1898. jan. 14., 1899. ápr. 18-án tartott üléseiről.

Közoktatási Tanács szervezeti működése az évenként egyszer ülésező együttes ülés, az állandó bizottság és a szakbizottságok munkájára épült. *Felkai László* szerint: „a munka oroszlánrészét végző állandó bizottság foglalkozott a miniszter által tárgyalásra megküldött ügyekkel, az iskolalátogatások rendszeres szervezésével, a miniszternek eljuttatott, a tapasztalatok alapján felvetett kezdeményezéseket, észrevételeket is magába foglaló évi jelentések összeállításával” (*Felkai, 1994*). Az elkészült dokumentumok és a mellettük folyamatosan tárgyalt utasítások alapjai lehettek a XX. század elején megújult oktatási rendszernek, ami nagymértékben emelte a tanács tekintélyét. A hatékonyság és minőség egyensúlya biztosította a minisztérium és a széles szakmai közvélemény bizalmát. A tesztet a század végére a dualizmuskori oktatáspolitikai nélkülözhetetlen intézményévé vált.

Irodalom

- Ballér Endre (1996): *Tantervelméletek Magyarországon a XIX–XX. században. A tantervelmélet forrásai*. 17. OKI, Budapest.
- Felkai László (1994): *Magyarország oktatásügye a millennium körüli években*. OPKM, Budapest.
- Felkai László (1992): Az Országos Közoktatási Tanács múltjából. *Új Pedagógiai Szemle*, 3. sz.
- Felkai László (1995): A XIX. század végi gimnáziumi tantervek elméleti háttere. *A tantervelmélet forrásai* 6. OPI, Budapest.
- Ferenczy József (1896): Az Országos Közoktatási Tanács. *Tanügytörténeti Szemle*, Nagy Sándor Könyvnyomdájából, Budapest.
- Horánszky Nándor (1974): *Közoktatási tantervek 1868–1971*. OPKM, Budapest.
- Horánszky Nándor (é.n.): Műveltségkép a polgári iskolai tantervekben *A tantervelmélet forrásai* 13. OKI, Budapest. 57–86.
- Kelemen Elemér (1994): Tantervpolitika, tantervkészítés a XIX–XX. században. *Educatio*, 3. sz. 389–404.
- Mann Miklós (1996): A főváros oktatásügye a századforduló korában. *Budapesti Nevelő*, 3. sz.
- Mann Miklós (é.n.): Kultuszminiszterek és a műveltségkép alakulása a dualizmus korában. *A tantervelmélet forrásai*, 13. OKI, Budapest. 7–57.
- Mann Miklós (1996): *Kultúrpolitikusok a dualizmus korában*. OPKM, Budapest.
- Mann Miklós (1992): Az Országos Közoktatási Tanács első évtizedei. *Új Pedagógiai Szemle*, 62. 3. sz. 88–92.
- Nagy Péter Tibor (1996): Szerkezetpolitika Magyarországon (1867–1948) *Educatio* 2. sz. 290–302.
- Regős János (1970): *Népiskolai tanterveink az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk megjelenésétől 1905-ig*. Neveléstörténeti tanulmányok. Magyar Pedagógiai Társaság, Budapest.
- Válogatás Kornis Gyula tanterv-vonatkozású írásaiból (1984): *A tantervelmélet forrásai* 3. OPI, Budapest.
- Vass Vilmos (1996): Az Országos Közoktatási Tanács tantervi munkálatai a XIX. században. *Magyar Pedagógia*, 3. sz. 231–251.

ABSTRACT

VILMOS VASS: THE CURRICULUM DEVELOPMENT PROJECTS OF THE NATIONAL COUNCIL OF PUBLIC EDUCATION IN THE 19TH CENTURY

This article discusses the operation of the National Council of Public Education (NCPE), an indispensable institution of educational administration in 19th century Hungary. At the end of the 80's, following the reorganization of the NCPE, curricular projects (developing national and reviewing local curricula) dominated in of the council. The author examines the process of curricular implementation as recorded in original sources, the results of the negotiations with the Ministry of Culture and the role of distinguished experts and teachers at the end of the 19th century. The finished documents and other continuous affairs would serve as a base for the regenerated educational system in the early 20th century, which promoted the authority of the NPCE.

Magyar Pedagógia, 97. Number 3–4. 247–269. (1997)

Levelezési cím / Address for correspondence: Vass Vilmos, Centenárium Általános és Szakiskola, H–1165 Budapest, Sasvár u. 101.